



HAJAGOS JÓZSEF

„Én nem tántorodhatom meg benne...”

Görgei Artúr és Leiningen-Westerburg Károly tábormokok kapcsolata a szabadságharcban

A két tábormok kölcsönös barátsággá váló személyes kapcsolata viszonylag későn, csak 1849. március 26-án vette kezdetét, amikor Poroszló egyik szélső házában beszállásolt Leiningen alezredeshez váratlanul betoppant a Damjanich Jánost felkeresni szándékozó Görgei Artúr. Az esti órákba is belenyúló beszélgetés olyan mély nyomokat hagyott Leiningenben, hogy befejezetlen naplójának közel egyötödét teszi ki ennek a találkozásnak a leírása. Naplójának ez a része már aradi fogságában készült. A vereség, a fogság és a tábormokok ellen zajló hadbírószági eljárás nyomasztó hangulata időről-időre kiérezhető a sorokból, de az első találkozásuk során szerzett benyomás, amely megerősödött a következő hónapok közösen megvívott harcaiban, megingathatatlan maradt Leiningenben. „Március 26-a mélyen be lesz vésvé emlékezetembe egész életemre. E nap döntött sorsom fölött; hogy szerencsétlenségbe vezetett, Isten akarata volt, nem lehetett másképp, mégis hálás vagyok sorsomnak e napért. Ekkor ismertem meg egy férfiút, a szó igazi értelmében, akinek egész barátságomat, életemet szenteltem, aki forrón és híven viszonozta ragaszkodásomat.”¹

A két katona közel azonos életkorú volt. Görgei a harmincegyedik, míg Leiningen a harmincadik életévében járt. Katonai beosztásuk azonban jelentősen eltérő volt. Görgei a Feldunai hadtestből létrejött VII. hadtest parancsnoka volt vezérőrnagyi rangban, Leiningen pedig még alezredes és a III. hadtest egyik dandárjának a parancsnoka ekkor. Jelentősen eltérő előéletet maguk után hagyva csatlakoztak a honvéd hadsereghez is. Görgei egy régi Szepes megyei köznemesi családban született, Leiningen pedig a Német Szövetséghez tartozó Hessen Nagyhercegségben egy olyan grófi család sarjaként látta meg a napvilágot, amely származását Nagy Károly koráig vissza tudta vezetni.

Családjaik vagyoni helyzetét tekintve azonban már jóval kisebb volt a különbség. Leiningen apjának vagyoni helyzetét a francia forradalmi és a napóleoni háborúk tették tönkre, így fiainak – a többi elszegényedő Leiningen rokonhoz hasonlóan – a Habsburg Birodalom hadseregében szolgálatot vállalva kellett gondoskodniuk a megélhetésükről. Ez akár a katonai karrier lehetőségét is magában hordozta. Nagybátyja, August zu Leiningen-Westerburg altábornagyi rangot szerzett a Habsburg hadseregben, és megbecsültségét mutatja, hogy ő lett az erdélyi kiegészítésű 31. gyalogezred tulajdonosa, amelynek parancsnoka 1848-ban Károly gróf unokatestvére, Christian zu Leiningen-Westerburg ezredes volt. 1845-től számfelletti századosként ebben az ezredben szolgált Leiningen-Westerburg Károly is. Görgei Artúr édesapját egyik vélt barátja csapta be, aki megszerezte megtakarított pénzének jelentős részét, édesanyja hozománya pedig csak annak korai haláláig, 1829-ig enyhíthette a család megélhetési gondjait. Így a Görgei-fiúk csak hivatalnokként vagy katoná-

¹ Katona Tamás (szerk.): *Az aradi vértanúk*. 1. köt. Budapest, 1979. 111.

tisztként gondoskodhattak megélhetésükről. Bátyja, Ármin után végül Artúr is a katonai pályát választotta. Meglehetősen takarékos életvitelt folytatva a tulli utáztiszskola elvégzése után a Magyar Nemesei Testőrségnél, majd a 12. (Nádor) huszárezredben szolgált, ahonnan 1845-ben főhadnagyként lépett ki.

Mind Görgei, mind Leiningen erősen kötődött polgári származású édesanyjához. A gyermek Görgei Artúr, aki ápolója is volt rákban szenvedő édesanyjának, Perczián Erzsébetnek, egyre inkább az ő polgári világával azonosult. Leiningennek a német irodalom, az olvasás iránti vonzalma vélhetőleg édesanyja, Eleonore Breitwieser hatására alakult ki. A német nemzethez, annak kultúrájához való vonzódása saját korának szabadelvűbb felfogásával is párosul, amit olvasmányain és tapasztalatain túl szintén anyai örökségének is tekinthetünk.

Görgei a hadseregből történt kilépése után Prágában vegyészeti tanulmányokat folytatott, míg egyik nagybátyjának özvegye 1847 őszén fel nem kérte birtokainak igazgatására. A korszerűbb gazdálkodás lehetőségében bízva elfogadta a felkérést, s a családalapításra is gondolva 1848 márciusában feleségül vette a francia származású Adele Aubouin kisaszszonyt, aki vegyészprofesszora családjánál tevékenykedett társalkodónőként. Tudomásul vette és egyetértett az 1848-as változásokkal, kifejezetten örült a nemesi kiváltságok megszűnésének. A birtokigazgatás és a családi élet idilljének azonban hamarosan végett vetettek 1848 tavaszának és nyarának eseményei. A polgári átalakulás vívmányaihoz ragaszkodó Batthyány-kormány katonaként volt szüksége Görgeire.

Leiningen életében is jelentős változásokra került sor az 1848-at megelőző években. 1844-ben feleségül vette Sissány Elizt, akivel az előző évben ismerkedett meg. Felesége révén magyarországi földbirtokos lett, s további életét gazdálkodóként képzelte el. 1845-ben ugyan előléptették alszázadossá, de tartósan szabadságoltatta magát. Pozsonyban élt feleségével, illetve két megszülető gyermekével. Családjá mellől csak a kiterjedt törökbecsei birtokok igazgatása szőlította el időről időre. Felesége családjának kapcsolatai és a gazdálkodás nehézségei révén egyre jobban megismerte a reformkori magyar nemesség politikai törekvéseit. A közélettől távol tartotta magát, de megértő jóindulattal szemlélte a változások irányába tett erőfeszítéseket. Elfogadta és támogatta az 1848-as áprilisi törvényeket, annak ellenére, hogy a jobbágyság megszüntetése és a földesurak kárpótlásának bizonytalansága komoly gondokat okozott családjának. A változások egyes elemeit ebből adódóan ugyan kritikusan szemlélte, de védelmébe vette azokat időnként feleségével és annak rokonaival szemben is. Figyelmének jelentős részét 1848 tavaszán és nyarán a birtokigazgatás megváltozott körülményei és az általa is nagyon óhajtott német egység létrehozására tett erőfeszítések költötték le. Katonaként harcolni is kész lett volna az utóbbiért. Elképzeléseiben a szerbek délvidéki lázadása hozott változást, amely 1848 őszén már felesége törökbecsei birtokait is fenyegette.²

Görgei Leiningentől jóval korábban, 1848 júniusától csatlakozott a polgári átalakulás vívmányainak megvédésére tett honvédelmi erőfeszítésekhez. 1848. június 13-án nevezték

² Görgei Artúr előéletére lásd: Görgey István: *Görgey Arthur ifjúsága és fejlődése a forradalomig*. Budapest, 1916.; Görgey Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. Budapest, 1988. 1. köt. Katona Tamás bevezetője. Leiningen-Westerburg Károly előéletére lásd: *Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvédtábornok levelei és naplója 1848–1849*. Fordította és bevezeti Marczali Henrik. Budapest, 1900. XV–XXV.; Csorba László: *A tizenhárom aradi vértanú*. Budapest, 1989. 132–133.; Pelyach István: *Leiningen-Westerburg Károly gróf*. In: Hermann Róbert (szerk.): *Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854*. Budapest, 2007. 83–85. Mindkét tábornokra lásd: Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Miskolc, 2015. 1. köt. 121–123., 13–133.

ki a Győrben alakuló 5. honvédszászlóalj századosává. Szakmai képzettsége, megbízhatósága és a karrierjét egyengető korábbi volt bajtársak segítségének is köszönhetően egyre fontosabb megbízatásokat kapott. A fiatal honvéd őrnagynak nagy szerepe volt abban, hogy a Jellačić altábornagy csapataitól elvágott Philip Roth vezérőrnagy horvát hadoszlopa 1848. október 7-én fegyverletételre kényszerült. Ezzel a politikai vezetés, köztük a végrehajtó hatalom irányítását október 8-án átvevő Országos Honvédelmi Bizottmány (a továbbiakban: OHB) elnökének, Kossuth Lajosnak a bizalmát is elnyerte. Az alezredesi rang kihagyásával lett ezredes, majd az 1848. október 30-i schwechati vereséget követően vezérőrnagyként átvette a legjelentősebbnek számító magyar haderő, a Feldunai hadsereg (később hadtest) parancsnokságát. A téli hadjáratban bekövetkező kudarcok ellenére neve ismertté vált a más hadszíntereken küzdők számára is.³ Sokat hallhatott már róla 1849. március 26-i találkozásukat megelőzően Leiningen is, aki korábban a délvívidéki, illetve az onnan kivont csapatokból alakult III. hadtestben küzdött. Ezért is írhatta naplójába, hogy „kevésbé voltam elkészülve Magyarország legnagyobb emberének látására”.

Feleségének szánt írásában Leiningen felvázolta Görgei korábbi pályafutását is.⁴ Az információkat részben magától Görgeitől, részben más vele együtt szolgáló tisztektől szerezte. Témánk szempontjából nem mellékes az, hogy mennyire volt helytálló ez a Görgeiről megalkotott pályakép. Kronológiailag nagyjából helytálló a leírása. Vannak azonban benne téves információkon alapuló történetek. Ilyen például Görgeinek a 12. (Nádor) huszárezredből történő kilépése. Egy barátjától vett információra hivatkozva azt írja, hogy az egyik este ezredbeli magyar barátaival „lelkesebben emlékeztek meg Magyarország törvényes szabadságának előharcosairól. [...] Lelkesedésükben megfogadták egymásnak, hogy kilépnek a szolgálatból, és más módon használnak a hazának.” Miután szétesztlottak, Görgei kivételével meggondolták magukat. Görgei bátyjának, Giudónak írt 1845. május 18-i levelében nem említi ezt a fogadalmat, csak az ezredsegédtiszti beosztás elviselhetetlen nyűgével, a hazája és a szabadabb élet iránti vágyódásával magyarázza kilépési szándékát.⁵ Leiningen az általa leírt történetben megerősítést nyerhetett arra vonatkozóan, hogy Görgei már korábban is Magyarország alkotmányos szabadságának a híve volt. Tenni akart érte, mint ahogyan ő is az egységes Németországért. Ezt a hasonló gondolkodást erősíthette meg benne az is, hogy 1848 tavaszán Görgei közlegényként is hajlandó lett volna harcolni hazájáért. Az információ talán magától Görgeitől származott, de erre nem áll rendelkezésre írott forrás. Görgei mint kilépett hivatásos tiszt számíthatott arra, hogy volt rangjának megfelelően fogják alkalmazni a honvédségben. Megfelelő támogatókkal is rendelkezett. Volt Nádor-huszárezredbeli bajtársai közül Nádossy Sándor őrnagyként az Országos Nemzetőrségi Haditanács egyik osztályvezetője, Ivánka Imre századosként pedig Batthyány Lajos miniszterelnök nemzetőrségi titkára volt.⁶ Tévesen szerepelteti Leiningen Görgeit az 1848. szeptember 29-i pákozdi csatában. Görgei ekkor Roth hadoszlopának távollartásával volt megbízva. A schwechati ütközet kapcsán ezt jegyezte le: „Midőn Parendorfban tanácskoztak, hogy átlépjék-e az osztrák határt vagy sem, jellemző éles logikájával ellene mondott e tervnek [...] Elhatározták a határ átlépését, és a schwechati csatában, a magyar haditettek e szomorú, [...] nevenséges kezdeténél ő volt az, aki néhány bátor férfúval megmentette a magyar fegy-

³ Görgei megelőző magyar szolgálatára lásd: Görgey István: *1848 júniusától novemberéig. Okmánytár*. S. a. r.: Katona Tamás. Budapest, 1980. 7–20.; Bona: *Tábormokok és törzstisztek*, I. 121–123.

⁴ Katona: *Az aradi vértanúk*, I. 114–121.

⁵ Katona: *Az aradi vértanúk*, I. 368.

⁶ Görgey István: *1848 júniusától novemberéig*, 8.

ver becsületét.” Görgei azonban csak az október 23-i miklósfalvai haditanácson ellenezte a határ átlépését, az október 27-i parndorfi haditanácsban Kossuth szerint már úgy nyilatkozott: „nincs választás, előre kell menni, mert ha nem megyünk, többet veszítettünk, mintha három csatát vesztenénk”.⁷ Később talán az ütközet kimenetele miatt nem beszélt arról, hogy végül ő is támogatta a határátlépést. Más apróbb pontatlanságok is kimutathatók Görgei tevékenységének leírásában. Perczel Mór tábornok nem volt alárendelve Görgeinek, így az parancsot sem adhatott neki a móri ütközet elkerülésére. A felvidéki visszavonulása során a bányavárosoknál nem Franz Schlick altábornagy seregeivel állt szemben. Dembiński nem a kápolnai csatát megelőzően, hanem a vereség után vezette a fősereget a Tisza árterének mocsaraiba. A leírásban mindvégig érződik Leiningen tisztelete és túlzott baráti elfogultsága Görgei iránt.

Leiningen Görgeihez viszonyítva jóval később, csak 1848 októberében vállalt szolgálatot a magyar hadseregben. Előbb a Bánságban harcolt vezérkari tisztként, majd a 10. honvédszázlójának parancsnokaként a szerb felkelők ellen. Itt szembesült a szerbet támogató Habsburg kormányzat nemzetiségeket szembeállító megosztó politikájával, a felkelők kegyetlenkedéseivel, s a decemberben sikereket elérő fiatal magyar honvédelakulatók helytállásával. Mindezek megerősítették eltökéltetését a magyarok melletti harcban. November 4-én ezt írta feleségének: „El van vetve a kocka, az én sorsom Magyarországgal együtt dől el.” Meg kellett azonban küzdenie a nevével szembeni bizalmatlansággal is. Rokoni és testvérei a császári hadseregben szolgáltak, a Leiningen-ezred – unokatestvére, Christian zu Leiningen-Westerburg ezredes parancsnoksága alatt – a magyarokkal szembe fordult temesvári várórségbe volt beosztva. A harcokban való helytállása, például december 15-én Jarkovánál, fokozatosan háttérbe szorították a kezdeti bizalmatlanságot. Kívívta feljebbvalói, különösen Damjanich, tisztársai és beosztott katonái megbecsülését. December 28-án előléptették őrnaggyá, s hamarosan átvette a Bácskában állomásozó 19. (Schwarzenberg) gyalogezred III. zászlójának a parancsnokságát. A zászlóalj a szabadságharc egyik legvitézesebb alakulatává vált parancsnoksága alatt.⁸

Január folyamán a magyar csapatok jelentős részét kivonták a Délvidékről, köztük a bácskai haderő alakulatait is, és a Közép-Tiszához rendelték. A bácskai hadtest tisztjei közül sokan kiléptek a további szolgálatból, mert nem akartak harcolni a rendes császári alakulatok ellen. Leiningen maradt, amiről ezt írta naplójában: „...bármennyire ijesztett a gondolat, hogy ezentúl régi bajtársaim ellen kell harcolnunk, mégsem tudtam elhagyni a balsorsban azt az ügyet, melyhez egyszer csatlakoztam”. Hasonlóan nyilatkozott Görgeinek is március 26-i találkozásukkor: „Őszintén megmondtam neki, hogy nem a lelkesedés vezetett ide, hanem a körülmények, és nem akartam elhagyni az ügyet, amikor éppen rosszul állt. Megszorította a kezemet, és így szólt: »Jobb, mintha egyike volna rajongóinknak; ön kitart majd az utolsó pillanatig, mert önnél a cselekvés érett megfontolásnak, sőt erkölcsi érzületnek a következménye.«” Görgei szavai tovább erősítették Leiningenben a már kezdetben éledő baráti érzést a másik irányába.⁹

Leiningen és társai a Közép-Tisza mentén már valóban császári csapatokkal kerültek szembe. Kezdetben Cibakháza védelmében vett részt, ahol február 24-én rövid időre a csá-

⁷ A schwechati csatát megelőző haditanácsokról lásd: Hermann Róbert: *Az eldöntő döntetlen. A schwechati csata 1848. október 30-án.* In: Hermann Róbert: *A Drávától a Lajtáig.* Budapest, 2008. 247–251. Görgei az *Életem és működésem* vonatkozó részében (I. 201–210.) csak az október 23-i haditanácsról írt, szerinte hasonló tanácskozásra azután nem került sor.

⁸ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 59–92.; Pelyach: *Leiningen-Westerburg Károly gróf*, 85–86.

⁹ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 91., 111.

száriak fogságába is került, de zászlóaljának katonái kiszabadították. Ezért a helytállásért a hadügyminiszter a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályával tüntette ki a zászlóaljat. A Bácskából és a Bánságból kivont csapatok március 5-én Szolnoknál nagyszerű győzelmet arattak a várost megszállva tartó császári erők ellen. Az ebben való helytállásáért Leiningen is megkapta a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályát, amelyet másik barátja, a III. hadtest parancsnokságát átvevő Damjanich János tábornok tűzött a mellére. Hamarosan előléptették alezredessé, és átvette a hadtest egyik dandárjának parancsnokságát.¹⁰

Egyébként Görgei az első személyes találkozásuk előtt már hallott a Délvidékről kivont csapatoknak és tisztjeinek, köztük Leiningennek a vitézségéről. Utóbbinak kijelentette: „Ti bánságiak, nektek jó a dolgotok, bátor csapataitok, derék tisztjeitek vannak, de nekem katonáim legnagyobb részét még bele kell hajtani, sőt néha kartácsolni az ütközetbe. Örülök, hogy nemsokára a csatában láthatlak és bámulhatlak benneteket.”¹¹

A hírek áramlása jórészt azért gyorsult fel, mert a hadműveleteknek megfelelően a különböző hadtestek ellentámadáshoz összpontosultak a Közép-Tisza mentén. Az első magyar ellentámadásra február második felében a lengyel Henryk Dembiński altábornagy parancsnoksága alatt került sor, ami a február 26–27-i kápolnai vereséggel végződött. Ennek elterelő hadművelete lett volna a Bácskából és a Bánságból kivont csapatok Szolnok elleni támadása, amire azonban csak március 5-én került sor. Megelőzően, március 3-án az I. és a VII. hadtest fővezérrel elégedetlen tisztikara Szemere Bertalan főkormánybiztos közreműködésével Dembińskit leváltotta. Ideiglenesen a rangidős tábornok, Görgei Artúr vette át a főparancsnokságot. Március 8-án az OHB azonban az altábornaggyá előléptetett Vetter Antalt nevezte ki fővezérré. Vetter elképzelése szerint a magyar csapatok súlyponti elhelyezkedésének megfelelően, a Tiszán Cibakházánál átkelve, Kecskemét–Pest irányába támadtak volna a magyar főerők. Görgei VII. hadtestének északabbra, a Miskolc–Pest országút mentén kellett elterelő hadműveletet végrehajtania. Egy valótlan hír következtében a Cibakházánál átkelt magyar főerők (I., II., III. hadtest) március közepén visszavonultak a Tisza mögé. Ezután Vetter Tiszafüreden és Poroszlón át Gyöngyös térségébe akarta átcsoportosítani a főerőket, s onnan megindítani az ellentámadást. Időközben a Görgei vezette VII. hadtest már Heves megyébe érkezett Ramberg altábornagy császári hadosztályát követve. Tiszafüreden március 26-án újabb fővezéri válságra került sor. Damjanich tábornok egy hadrendi változtatás ügyében úgy összeveszett Vetter altábornaggyal, hogy az március 28-án betegét jelentett.¹²

Közben az átcsoportosított csapatok, az I. és a III. hadtest jelentős része megérkezett Poroszlóra és Tiszafüredre. Görgei a saját főhadiszállásáról azért indult el március 26-án, hogy találkozzon Damjanich tábornokkal, akit Poroszlón vélt feltalálni. Görgei és segéd-tisztje, Mjk József őrnagy ezért érkezett Poroszlóra, és kéredzkedett be a falunak abba a szélső házába, amelybe Leiningen és az I. hadtesthez tartozó Sulcz Félix őrnagy volt beszállásolva. Leiningenre már első pillanatban mély benyomást tett Görgei, aki öccsére, Victorra

¹⁰ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 92–102., 104.; Pelyach: *Leiningen-Westerburg Károly gróf*, 86.; Bona: *Tábornokok és törzstisztek*, I. 132–133.

¹¹ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 121–122.

¹² Kedves Gyula: *A gödöllői hadművelet terve*. In: A tavaszi hadjárat (1996. március 14-i tudományos konferencia anyaga). Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 13. Szerk. Horváth László. Hatvan, 1996. 35–38.; Hermann Róbert: *Kossuth és a fővezéri kérdés 1848–1849-ben*. Századok, 136. évf. (2002) 3. sz. 573–585.; Hermann Róbert: *Kossuth Lajos fővezérsége*. Századok, 136. évf. (2002) 4. sz. 843–836.

emlékeztette. Naplójában hosszasan írta le külső megjelenését.¹³ (Korábban hasonlóan hosszán írta le feleségének Damjanich János külsejét is, aki szintén nagy hatást gyakorolt rá első találkozásukkor.¹⁴) A találkozás óráig tartó beszélgetésére kerekedett. Görgei többek között beszélt felvidéki hadmenetéről, a kápolnai csatáról, Dembiński leváltásáról, a Magyar Katonai Érdemrend II. osztályának debreceni kiosztásáról és Vetter altábornagy fővezéri tevékenységéről is. A beszélgetés közben Görgei kitüntető szívességet mutatott Leiningen irányába, akire így még nagyobb hatást tett. Az is megragadta Leiningent, hogy Görgei a beszélgetés alatt csupa életnek, megtestesült tetteknek mutatkozott. „Akkor semmit sem becsültem annyira, mint az erélyes fellépést.” A hosszúra nyúló beszélgetés után végül ráért jövele céljára is, kérte, hogy vezessék Damjanichhoz. Mikor értesült arról, hogy az még Tiszafüreden tartózkodik, a kései óra ellenére gyalog tovább indult a Tisza túlsópartjára. Az elválást azzal tette emlékezetessé, hogy javasolta Leiningennek, hasonló életkorukból kiindulva tegezzék egymást. (Leiningen egyébként idősebbnek, harminchárom évesnek vélte Görgeit.)¹⁵

Leiningen másnap a Poroszlóra megérkező Damjanich tábornoknál vacsorázott. Később csatlakozott hozzájuk a Tiszafüredről visszatérő Görgei is. Damjanich kijelentette Leiningennek, hogy rá is nagy hatást tett Görgei. Vacsora után Görgei Leiningennel tartott szállására, s beszámolt a Vetterrel és Kossuthal való tárgyalásáról, majd minden kényelmet nélkülözve nyugovóra tért az összetolt székeken.¹⁶

Hamarosan beteljesült Görgei azon kijelentése, hogy ütközetekben is megtapasztalhatja a III. hadtest alakulatainak és tisztjeinek vitézségét. A fővezéri válság úgy oldódott meg, hogy Kossuth az OHB megbízásából március 30-án Görgeit nevezte ki ideiglenes fővezérnek. Az aznapi egri haditanács után tartott vacsoránál jelen lévő Leiningen szerint „Kossuth szóval és lehangolt volt, nem szívesen tette meg ezt a lépést, de nem volt más választása”.¹⁷ Leiningen azt is megállapította egy másik helyen a naplójában, hogy ezekben a napokban Görgei „még nem volt ellensége Kossuthnak”.¹⁸

Április folyamán a magyar csapatok több ütközetben vereséget mértek a császári csapatokra, felmentették az ostromlott Komáromot, Pest feladására és a nyugati határszélre történő visszavonulásra kényszerítették az ellenséget. A sikerekben kitüntető szerep jutott a III. hadtestnek, azon belül a Leiningen által vezetett dandárnak. Az április 4-i tápióbszkei ütközetet, miután az I. hadtest csapatai megfutamodtak, a III. hadtest egyik beérkező hadosztálya változtatta győzelemmé. Haditettüket az ütközet vezényletét átvevő Görgei is elismerte napiparancsában. „A III. hadtest a mai napon kiérdemelte a haza hálóját. Helyreállított és győzelemmé változtatott egy már elvesztett csatát, és a legfényesebb módon megmentette a magyar fegyverek becsületét. Ez a fényes eredmény kiválóan négy férfi érdeme: Kissé, Leiningené, Földváryé és Czilliché [...] Midőn nevüket a hadsereg és a haza előtt nyilvánosan kihirdetem, egyúttal ki is tüntetem őket a III. osztályú érdemrenddel, és kinevezem a csatamezőn Kiss és Leiningen alezredest ezredessé, Földváry és Czillich őrnagyot pedig alezredessé.”¹⁹ Az ilyen elismerések növelték a III. hadtest katonáinak a fővezérbe vetett bizalmát, amit még hasonlóképpen követtek. Az isaszegi ütközet után Leiningen lejegyezte

¹³ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 111., 114.

¹⁴ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 79–80.

¹⁵ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 121–123.

¹⁶ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 126–127.

¹⁷ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 130.

¹⁸ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 127.

¹⁹ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 142–143.

naplójában: „A jelentésben kitüntetéssel említenek. Görgey gyönyörű szavai az ütközet után.” Az április 10-i váci ütközet után ismét kitüntetésre terjesztették fel. Április 23-án a következőket írja röviden naplójába: „A rendjelek ünnepi kiosztása. Görgey negyedszer is méltónak nyilvánít engem a rendjelre. Javasolja, hogy a II. osztályát kapjam.” Ennek odaítélése a hivatali csatornák útvesztőin elakadt. Végül csak május 15-én hagyták jóvá kitüntetését, amit Buda bevétele után vehetett át.²⁰ Április végétől már a III. hadtest egyik hadosztályának parancsnoka. Csapatái hősiesszen küzdöttek Buda bevétele során is, amelyet végül május 21-én sikerült elfoglalniuk. Buda ostrománál ténylegesen Leiningen vezette a III. hadtestet, mert az új hadtestparancsnok, Knezić Károly ezredes lelkiismereti okokból átengedte neki az irányítást, ugyanis János nevű öccse a várórségben szolgált.

A sikeres hadjárat során Görgei és Leiningen kölcsönösen kivívták egymás tiszteletét. A főparancsnok és a beosztott dandár-, majd hadosztályparancsnok egyaránt bizonyította rátermettségét. Az első benyomások érzelmi hatásai után igazából ekkor alakult ki barátságuk. A hadjárat szüneteiben folytatott beszélgetéseken, a főbb tisztek részvételével megtartott vacsorákon jobban megfigyelhették, megismerhették egymás belső tulajdonságait. Ebből az időszakból származhattak Leiningennek azok a megfigyelései, amelyek alapján naplójában felvázolta Görgei személyiségét, jó és rossz tulajdonságait. Beszédének stílusáról például kiemelte, hogy „nem volt szószékre való szónok: mégis kevés embernek állott annyira rendelkezésére a világos, éles beszéd, mint neki. Logikus élességgel tudta az ügy fő mozzanatait kiemelni, sohasem ismételte magát, sohasem hagyott hézagot. Mély gondolkodó volt, és amint lassan beszélt, érezte az ember, hogy minden szavát megfontolta; nem lelkesített, nem ragadott magával, de meggyőzött.” Görgei a kor szokásának megfelelően gyakran tubákkolt, amivel kapcsolatban Leiningen szintén rögzítette megfigyeléseit. „Senki sem tudott nyugodtabban és egykedvűbben szippantani, mint ő, és gyakran láttam, hogy ez a kicsiség eszes és bátor embereket hozott ki a sodrából. Mert éppen a szippantás alatt szemének átható pillantása a szónokon nyugodott, és ez az erős pillantás oly éles volt, hogy a legtöbben megéreztek, mennyire rendíthetetlen jellemű és nagy tehetségű ember áll előttük.” Leiningen Görgei társasági viselkedését is megfigyelte. „Szelleme [...] ezer élben szippantott, de még azok sem érezték magukat megsértve, kiket megcsipdesett, hanem együtt nevettek velünk.” „Életmódjában józan és mértékletes volt, de azért nem vetette meg az élvezeteket.” Máshol a következőt jegyezte le: „Pénz és a szerencse javait előbb nem ismerte, és most sem becsüli. Ezért adakozó volt a pazarlásig, és megvolt benne az a szép tulajdonság, hogy jót tegyen, anélkül, hogy bántson.”

Magánéleti és más bizalmas dolgokról is gyakran beszélgettek. Görgei olyan történeteket is elmesélt gyermek- és ifjúkorából, hogy gyakran lopott gyümölcsöt, mert nem volt rá pénze. Ilyen dolgokat tényleg csak a barátjával oszt meg az ember. Gyakran beszélgettek feleségeikről is. Leiningen ezzel kapcsolatban kritikus volt barátjával szemben. „Szívesen beszélt feleségéről, kit nagyon szeretett, de mihelyt észrevette, hogy szíve ellágyul, elúzte a szép képeket, gyakran igen rosszul alkalmazott élcelődéssel.” Mindketten evangélikusok voltak. Leiningen büszke volt vallására, és mélyen áthatotta gondolkodását az Istenbe vetett hit. Ezeket a tulajdonságokat Görgeiben is fellelte, de kritikai észrevételei is voltak ezzel kapcsolatban: „Senki sem volt jobban áthatva Isten lététől, senki sem tisztelte őt rajongóbban szép műveiben, mint ő, [...] és mégis, ha elragadta a képzelet, és szíve dagadt a lelkesedéstől, egyszerre csak eltréfálta az Istent s a halhatatlanságot, és kigúnyolta a maga lágyosságát.”

²⁰ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 146–148.

Káros tulajdonságai között említette Görgei hirtelen haragját és nagyravágyását. Bár az utóbbihoz hozzátette, hogy „nem nagy hatalomra törekedett, hanem dicsőségre”. Hibáztatta Görgeinek azt a szokását is, hogy az ütközetekben gyakran feleslegesen tette ki magát veszélynek.²¹

Görgei úgy is hatott Leiningenre, hogy a szabadságharc több katonai és politikai vezetőjével kapcsolatban elfogadta példaképének és barátjának az ítéletét. Persze Leiningennek is volt több esetben előzetes véleménye, s Görgein kívül mások is hatottak arra. Talán Perczel Mór tábornokról alkotott véleményében figyelhetjük meg legjobban Görgei hatását, akiről Leiningennek nem volt saját személyes tapasztalata. Naplójában „nyomorult csirkefogónak” nevezi a Görgeivel személyes ellentétben álló Perczelt.²² A márciusi napok kapcsán Vetterről is kedvezőtlen kijelentéseket tett. Görgei elbeszélései alapján a kormányzat bábjának nevezi, de már korábban is – például fővezéri kinevezésekor – kritikusan ítélte meg az általa is személyesen ismert tábornokot, ami azonban a Vetterrel ellenszenvező Damjanich hatásának tekinthető.²³ Találkozásuktól fogva Kossuth Lajos – és általában a politikai vezetés – kapcsán is azonosult Görgei nézeteivel. Kossuthról Leiningennek azonban már korábbról is megvoltak a maga nem túlságosan hízelgő észrevételei. Sógorának, Rohonczy Lipótnak 1848. július 24-én ezt írta: „Én legalább olyannak nézem, mint egy adósságcsinálót, ki hogy hitelét helyreállítsa, nagy összegekkel kérkedik. Adja isten, hogy ne legyen igazam, de én úgy nézem, hogy Kossuth nagy pártember, de nem nagy államférfiu.”²⁴ 1849. március 16-án, amikor Kossuth Cibakházánál Vetterrel megszemlélte Leiningen dandárját, személyesen is találkoztak. Az esemény leírásakor „minden komédiások legnagyobbja” titulussal ruházta fel Kossuthot. Ugyanakkor azt is leírta, „hogy azért jobb tulajdonságai iránt sem voltam vak; kevesen tudták úgy, mint ő, a beszéd hatalmával megindítani az embereket; tevékenysége új segédeszközök előállításában is rendkívüli. Csak a kormány élére nem volt való.”²⁵ Mint már korábban említettük, március végén még a valóságnak megfelelően úgy ítélte meg, hogy Görgei és Kossuth nem állnak szembe egymással. Az áprilisi hadjárat sikereinek idején még bizalmasabbá vált Kossuth és Görgei kapcsolata. Április 7-én össze is tegeződtek. Ennek a már szinte baráti kapcsolatnak a későbbi megromlását Leiningen Kossuth fővezérséggel kapcsolatos cselszövevényeinek és intrikáinak tulajdonította.²⁶ Leiningen – több más magasrangú katonatiszthez hasonlóan – bizalmatlan volt a politikusok irányában. A hivatásos katonáknak a civilekkel szembeni fölényéből kiindulva kritikusan szemlélte a politikusok tevékenységét, hajlandó volt csak katonai szempontokból kiindulva megítélni a történeteket. A politikai rendszer működését a maga teljességében nem ismerve, így még inkább elfogadta az általa elismert és becsült katonai vezetők, adott esetben Görgei véleményét.

Görgei és Leiningen sem kerülhette el, hogy lényeges politikai kérdésekben állást foglaljon. A katonai sikerek hatására a debreceni országgyűlés 1849. április 14-én kimondta Magyarország függetlenségét és a Habsburg-ház trónfosztását. Ez komoly dilemmát idézhetett elő a hivatásos katonatiszteknel, mivel fegyveres küzdelmük jogalapját az képezte,

²¹ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 111–115.

²² Katona: *Aradi vértanúk*, I. 117.

²³ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 104–105., 121.

²⁴ Marczali: *Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvédtábornok levelei és naplója*, 23–24.

²⁵ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 105.

²⁶ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 127. Görgei és Kossuth kapcsolatának alakulásáról lásd: Hermann Róbert: *Görgei Artúr és Kossuth Lajos levelezésének kiadatlan darabjai*. Századok, 128. évf. (1994) 5. sz. 928–929.

hogy Magyarországnak az áprilisi törvényekben rögzített alkotmányáért harcolnak, amelyet Ausztria jogsértően megtámadott. Az országgyűlés határozatairól a főhadserg vezetői április 17-én értesültek Léván. Vukovics Sebő visszaemlékezései szerint Görgei a vele való beszélgetéskor nem nyilvánított ellenvéleményt. „Csupán azon oldalról tón észrevételeket, hogy hát mi lesz akkor, ha bennünket időközben a németek megvernek, és hogy ennél fogva meg kellett volna várni egy döntő csatábani győzelmet.” A főhadiszálláson jelen lévő Ludvig János képviselő visszaemlékezése szerint a határozatokról az éjszakai órákban hosszú beszélgetést folytatott Görgeivel, aki a tisztek egy csoportjának elégedetlenségét azokat „fekete-sárgának” nevezve szerelte le. Vukovics visszaemlékezései szerint április 27-én este Görgei és más főbb tisztek, köztük Leiningen is Damjanich főhadiszállásán gyűltek össze vacsorára. Itt heves vita kerekedett a határozatokkal kapcsolatban, amelyben Görgei és Leiningen azonos álláspontra helyezkedett. A határozatok időszerűségét vitatták, s ennek kapcsán bíralták a képviselőházat. Hasonlóan tudósított április 18-i, Kossuthoz írott jelentésében a jelenlévő Ludvig János országgyűlési képviselő is, bár ő egy reggeli diskurzus kapcsán említi ezt a vitát. „Görgei, Damjanich, Nagysándor, Leiningen ezt olyan dolognak tekinték, mely a háború által úgyis már ki volt mondva.”²⁷

Buda bevételekor érkeztek az első hírek a küszöbön álló orosz intervencióról. Görgei ezt tévesen az április 14-i határozatoknak tulajdonította, holott az oroszoktól történő segítségkérés már akkor eldöntött tény volt, amikor a trónfosztás híre még meg sem érkezett Bécsbe. Úgy vélte, hogy a határozatok parlamenti visszavonásával megakadályozható az orosz intervenció. Debrecenbe érkezésekor az országgyűlés ülései már július 2-ig el voltak napolva, így csak a Kossuth ellenzékének számító békepárt tagjaival tárgyalhatott a kérdésről. Ez nem vezetett eredményre, ő maga pedig vonakodott a kérdés tisztán katonai megoldásától. Június 12-én egy levélben több más bírálat mellett megemlítette Kossuthnak, hogy „a Függetlenségi Nyilatkozat a hadsereg tudta s beleegyezése nélkül hozatott”, s a hadsereg ennek dacára arra törekszik, hogy a Függetlenségi Nyilatkozat „valamint nem elég okadatolva jelentetett ki, úgy pusztá hang gyanánt el ne enyésszen”. Ezt a kijelentését fővezérként és a Szemere-kormány hadügyminisztereként tette, s Kossuth kérésére sem volt hajlandó visszavonni. Ez megingatta Kossuth Görgeibe vetett hitét, szerette volna Bemet fővezérként a helyére állítani. Görgei ebben az időszakban a tisztikar előtt is egyre gyakrabban bírálta Kossuthot.²⁸ Kritikus kijelentései erősen hathattak a Görgeire barátként és példaképként tekintő Leiningenre és más főtisztekre is, növelve a politikai vezetéssel szembeni bizalmatlanságukat. Figyelmük jelentős részét azonban ekkor már az újonnan megindult hadműveletek kötötték le.

Mint említettük, Görgei hadügyminiszterként tagja lett a függetlenség kimondása után megalakult Szemere-kormánynak, de megtartotta fővezéri tisztségét, és a hadseregnél is maradt Buda bevételéig. Helyettesítésére a hadügyminisztériumban Damjanich lábtörése után Klapka Györgyöt kérte fel. Helyettes hadügyminiszterként Klapka az oroszok beavatkozásával is számolva bonyolult, több tényező megvalósulásától függő védelmi tervet dolgozott ki. Ezzel szemben Görgei támadó jellegű haditervet dolgoztatott ki az újonnan felállított Központi Hadműveleti Irodával. Ennek értelmében az I., a II. és a III. hadtesteknek a

²⁷ Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re. S. a. r. Katona Tamás, Budapest, 1982. 63–65.; Ludvig János: *Jegyzetek 1848–49-ről*. In: Szószék és csatater. Politikai visszaemlékezések és naplók 1848–49-ből. S. a. r. Hermann Róbert. Budapest, 2000. 402.; Ludvig János április 18-i jelentését közli Hermann Róbert: *Kossuth és Görgei között – Ludvig János kormánybiztosi jelentései 1849-ből*. Századok, 140. évf. (2006) 3. sz. 686–689.

²⁸ Hermann: *Kossuth és a fővezéri kérdés 1848–1849-ben*, 601–602.

komáromi várórség csapataival együttműködve, a Dunától északra a Vág mentén kellett megindítaniuk támadásukat Pozsony irányába. A csapatok felvonulása május 26-án vette kezdetét. Leiningen a naplójában ugyan örömmel rögzítette május 25-én, hogy „Görgey velünk marad”,²⁹ de ő ekkor hadügyminiszteri teendői miatt a kormány székhelyére távozott. A hadműveletek irányítása a Bayer József ezredes által vezetett Központi Hadművelési Irodára hárult. A megindított támadás június 16-án Zsigárdnál, illetve június 20–21-én Perrednél a magyar csapatok vereségével végződött. A megismételt támadásnál már jelen volt Görgei is, aki június 20-án leváltotta a határozatlan Knezić Károlyt a III. hadtest éléről, s Leiningen vezette ki a helyére. A rangban előtte álló Kászonyi József ezredest pedig Asbóth Lajos ezredes helyett a II. hadtest parancsnokává nevezte ki. A Leiningenbe és a III. hadtest csapataiba vetett bizalom sem tudott kedvező fordulatot adni az eseményeknek. A csata második napján már oroszokkal is megütköztek, s a túlerő ellenében vissza kellett vonulniuk. Leiningen július 1-jén előléptették vezérőrnaggyá.

A Vág-menti vereségek után Görgei a kormánnyal elfogadtatta a számba jöhető erők Komáromnál történő összpontosítását, hogy az erődítményrendszerre támaszkodva, még az orosz főerők közelbe érkezése előtt vereséget mérjen a Haynau vezette cs. kir. főszeregre. Még mielőtt ez megvalósult volna, a VII. hadtest július 28-i győri vereségének hírére a kormány a délvidéki összpontosítás terve mellett döntött. A Komáromban tartózkodó Görgei csak vonakodva adta hozzájárulását a terv végrehajtásához, mert azt nem tartotta célszerűnek. Kossuth Görgei iránti bizalmatlanságának a jele, hogy a hivatalos iratok sorszámaára nem kellően odafigyelve félreértelmezte annak szándékát, s július 1-jén leváltotta a fővezérségről, helyére pedig Mészáros Lázár altábornagyot nevezte ki. Mészáros azonban július 2-án az ellenséges csapatok veszélyes közelségére hivatkozva nem érkezett meg Komáromba, felútról visszafordult. Ugyanis ezen a napon Komáromnál komoly ütközetre került sor. A magyar csapatok a jobbszárnyon visszafoglalták az ellenség által birtokba vett sáncokat, majd az Ácsi-erdő felé törtek előre. A balszárnyon Leiningen csapatai is visszafoglalták az ellenség által szívesen védelmezett Ószőnyt. Ezt a jobbszárnyon és a centrumban elért magyar sikerek tették lehetővé. Ezzel nyitva tartották a Budára vezető legrövidebb útvonalat. Az ütközetben egy gránátrepesztől súlyosan megsebesült Görgei, amikor a centrumban személyesen vezette az utolsó nagy lovasrohamot. Ekkor érkezett meg leváltásának híre, amely komoly felindulást váltott ki a magasabb rangú tisztek körében, akik számára az ütközetben Görgei újból bizonyította hadvezéri rátermettségét.

A következő napokban súlyos konfliktus alakult ki a hadsereg vezetése és a kormány között, ami végül azzal zárult, hogy Görgei lemond a fővezérségről, de megtartja a Komáromtól lerendelt erők (I., III., VII. hadtest) főparancsnokságát. A seblázából magához tért Görgei ezek után még azt is keresztülvitte, hogy a levonulást a Dunától délre, az ellenséges csapatokon áttörve hajtsák végre. Az áttörés kierőszakolására kezdeményezett július 11-i ütközet a magyarok vereségével végződött, így július 13-án a Görgei vezette csapatok a Duna balpartján vonultak el Komáromtól.³⁰

Leiningen ezekről a napokról a következő emlékeztető bejegyzéseket tette naplójába: „Szomorú napok Komáromban. Viszály és intrikák. Tagok fő nélkül. Ideiglenesen Klapka a főparancsnok, elhatározás nélkül.”³¹ Klapka valóban ingadozott a kormány rendeletének végrehajtása és a feldunai hadsereg haditanácsa határozatának végrehajtása között. A hadtestparancsnokok közül csak Nagysándor József tábornokra, az I. hadtest parancsnokának

²⁹ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 148.

³⁰ Hermann: *Kossuth és a fővezéri kérdés 1848–1849-ben*, 604–632.

³¹ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 150.

a támogatására számíthatott. A többiek – köztük Leiningen is – Görgei elképzelését támogatták. Klapka szerint „Leiningen, Poeltenberg, Czillich ezredes és mások, mind vitéz és becsületes férfiak, de inkább katonák, mint magyar honpolgárok, már rég meg voltak nyerve Görgey szándékának, és sorsukat az övéhez kötötték.” 1850-ben megjelent visszaemlékezéseiben az ellenséggel való esetleges egyezkedéssel is vádolta őket, holott 1849. július 8-án azt jelentette Kossuthnak: „...e hadseregnél sem árulás, sem áruló nem létezik, a kormány akaratjának sem kíván bárki is ellenszegülni, az egész viszony csak abból áll, hogy a fővezér más s nézete szerint alkalmasb módot akar felhasználni a kitűzött közcél, ti. az összpontosulás elérésére.”³² Görgei maga is tudta, hogy számíthat Leiningenre. Rá és Poeltenbergre vonatkozott az a megjegyzése, hogy „hozzám hasonlóan felismerték nemcsak nemzeti ügyünk tényleges megmentésének lehetetlen voltát, hanem erkölcsi megmentésének vagy – ami egyre megy – a fegyverbecsület megmentésének erkölcsi kötelességét”.³³ Leiningen és csapatai július 11-én is mindent megtettek az áttörés sikere érdekében. Azonban a magyar balszárnyon álló Nagysándor tábornok vezette I. hadtest, illetve a centrumot és a jobbszárnyat összekötő, Pikéthy Gusztáv tábornok vezetése alatt álló összevont lovasság nem mutatott kellő aktivitást, így a III. és a VII. (Poeltenberg) hadtest erőfeszítései nem vezettek eredményre.

A Görgei vezette sereg július 15-én Vácnál már oroszokba ütközött. Leiningen csapatai is derekasan kivették részüket az oroszok visszaszorításából. Gödöllő felé azonban az orosz túlerő miatt már nem folytathatták útjukat, ezért elhatározták, hogy az Ipoly és a Sajó völgyén keresztül jutnak ki a Felső-Tiszához, s az orosz főerőket lekötve ott veszik fel a kapcsolatot a többi magyar haderővel. A Vácból történő elvonulás fedezése július 17-én Leiningen III. hadtestére hárult. Ezt egy elkeseredett utóvédharcban sikeresen meg is oldották. Erről a következőt rögzítette naplójában: „Legszebb napom, mint katonának: nyolc órai küzdelmem az oroszokkal, egyedül. Azok csalódása. Görgey elismerése.”³⁴ A magyar csapatok a következő napokban, komoly viszontagságok közepette, sikeresen végrehajtották kitérő hadmenetüket a Felső-Tiszához, ahol többször is megütköztek a térségben állomásozó orosz erőekkel. Gesztelynél július 28-án ismét Leiningen verte vissza csapataival a Hernádon áttörni akaró orosz hadosztályt. Miután azonban az orosz főerők Tiszafüred térségében átkeltek a Tiszán, Görgei is arra kényszerült, hogy Tokajnál átkelve – az ellenséges csapatokat kikerülve – a Tiszántúlon induljon meg Arad felé.

Görgei a három hadtestparancsnoka közül a rangban legfiatalabb Leiningen parancsnoki képességeit becsülte a legtöbbre. Ezért a visszavonulás rendjét úgy határozta meg, hogy Poeltenberg VII. hadteste haladjon az élen, Nagysándor az I. hadtesttel alkossa az utóvédet, „gróf Leiningen tábornok pedig, a legderekabb, szükségképpen tartalékban maradt”. Ezzel annak a szabálynak tett eleget, hogy „a legjelesebb alvezért kell csapataival együtt tartalékban tartani, a végső döntés percére”.³⁵ Leiningenről a visszavonulás során nyújtott teljesítménye alapján feltételezhetjük, hogy képes lett volna a hadtestnél nagyobb haderő vezetésére is. Ezt vélhetően Görgei is így ítélte meg, teljes szolgálatképtelenné válása esetén őt szerette volna utódjául a hadsereg élén. Kiújuló sebláza miatt Görgeinek számolnia kellett ennek a bekövetkezésével. Leiningen, aki mindig nagyra értékelte a Görgei részéről történő elismerést, aligha vágyott a hadseregparancsnokság ilyen kényszerű átvételére. A hadsereg egybetartását vélhetően csak Görgei parancsnoksága alatt tudta elkép-

³² Klapka György: *Emlékeimből*. S. a. r. Katona Tamás. Budapest, 1986. 172., 562–563.

³³ Görgey: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*, II. 251.

³⁴ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 150.

³⁵ Görgey: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*, II. 284–285.

zelni. Rövid naplójegyzetei is árulkodnak a Görgei állapota iránti aggodalomról: „Görgey állapota aggasztó. A következő napokban javul. Óriási természete.”³⁶

Görgei csapatai augusztus 9-én és 10-én érkeztek meg Aradra. Itt azonban már nem volt kivel egyesülni. A Dembiński vezette déli magyar hadsereg Arad helyett az ostromlott Temesvár felé vonult vissza, s augusztus 9-én olyan súlyos vereséget szenvedett, hogy megindult a felbomlása. Szinte minden irányból orosz és osztrák csapatok közeledtek Arad felé, a lőszerkészletek vészesen lepadtak, és megoldhatatlanná vált a csapatok élelmezése is. Sikertelenül végződött a magyar kormány oroszokkal való megegyezési kísérlete is. Kosuth és a kormány lemondása után Görgei az oroszok előtti feltétel nélküli fegyverletételt javasolta az augusztus 11-i, tábornokokból és törzstisztekből álló haditanácson, amely azt el is határozta. Görgei javaslatát támogatta Leiningen is. A fegyverletételi kándékról Görgei még aznap értesítette Rüdiger orosz tábornokot. Augusztus 12-én a sereg és a hozzá csatlakozottak Világosra vonultak. Ide megérkezett Rüdiger megbízottja, Frolov tábornok is, akivel konkrétan megállapodtak a fegyverletétel mikéntjében. Másnap Világostól északra, a szőlősi síkon megtörtént a fegyverletétel, amiről Leiningen ezt jegyezte be naplójába: „Életem legszomorúbb napja.”³⁷

Görgei augusztus 9-i levelében azt írta Rüdigernek, hogy bízik a cár nagylelkűségében, hogy bajtársait nem fogja a bizonytalan sorsnak, „ellenségei szilaj bosszúvágyának védtelen kiszolgáltatni, talán elég lesz, ha egymagam leszek annak áldozatja”. Augusztus 13-án a tisztikar kérésére kérvényt állított össze Rüdiger lovassági tábornoknak címezve. Ennek első pontjában is kérte, hogy bajtársait ne adják át mint bűnösöket Ausztriának.³⁸ Görgei azonban nem feltétlenül bízott az orosz jóindulat megvalósulásában. Különösen féltette a felelősségre vonástól nem magyarországi származású bajtársait. Leiningent és Emil Üchtritz ezredest, a két németországi születésű tisztet még augusztus 12-én Világoson is igyekezett rábírni a menekülésre. Úgy vélte, Magyarországnak nincs joga megkövetelni tőlük, hogy erkölcsi érdekeiért a fegyveres küzdelem befejezése után is kockáztassák életüket. Ők azonban elutasították a menekülés lehetőségét, miután összetalálkoztak egy vitatkozó tiszti csoporttal, amelynek egyik tagja, Földváry Károly ezredes kijelentette: „Gazember, aki megy!” Ez az indulatos kifakadás ugyan nem rájuk vonatkozott, de ők magukra vették.³⁹

Az oroszokra alapozott remények nem teljesültek. I. Miklós orosz cár csak Görgei életét tudta biztosítani. A fogságba esett tábornokokat és tiszteket átadták az osztrákoknak. A cár ugyan kegyelmet kért Ferenc Józseftől számukra is, de az ifjú császár ragaszkodott a megtorláshoz. Az aradi fogságban a tábornokok is értesültek arról, hogy Görgei kegyelmet kapott. Ez súlyos vádakat váltott ki ellene a foglyokból, akik nem sok jót remélhettek az ellenük meginduló hadbírószági eljárástól. Leiningen ekkor írta naplójában a Görgei személyére vonatkozó részt. Külsejének és első tulajdonságainak ismertetését a következő sorokkal zárta: „Ilyen volt hát ez a Görgey – minden erényével és hibájával férfiú a szó legszebb értelmében; hős. Ilyen volt legalább nekem, és bár most a tömlőcben naponként a legkeserűbb vádakat hallok ellene, mégis ilyennek marad. – Adja Isten, hogy utolsó óráimban is szerencsés napként áldhassam március 26-át.” A kétségek persze őt sem hagyták nyugodni. Szeptember 13-án ezt írta naplójába: „Görgey állítólag Stájerországba ment. Isten mentsen,

³⁶ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 150.

³⁷ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 150.

³⁸ Hermann Róbert: *Megtorlás az 1848–49-es forradalom és szabadságharc után*. Változó Világ, 27. 34–36.

³⁹ Görgey István: *1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. 1–3. köt.* Budapest, 1885–1888. 3. köt. 585–587.

hogy őt többé ne becsülhessem.” A következő nap is ugyanez foglalkoztatta: „Milyen kétségek, de nem, nem!” Október 3-án a Damjanichsal folytatott félórás beszélgetés említése után pedig a következőket jegyezte le: „Görgey ellen vádak. Megvásárolták undok pénzen; nem bírom és nem akarom hinni, és mégis aggaszt ez a gondolat.”⁴⁰ Időnkénti kétségei ellenére sem ingott meg a Görgei iránti tisztelete, nagybecsülése, továbbra is legjobb barátjaként gondolt rá. Ez az érzés fogalmazódik meg a szeptember 27-én sógornőjének, Rohonczy Lipótnénak írt levele utóiratában is. „Még egy kérésem van, kedves Claire – ne írj nekem többet kétkedésről és bizalmatlanságról Görgey iránt; mert akkor bennem kétkedel. Hagyd meg hitemet e férfiú nagy jellemében. Én nem tántorodhatom meg benne, de fáj nekem, ha kedvezőtlen hallok felőle.”⁴¹ A nemes érzésű Leiningen október 6-i kivégzéséig hű barátja maradt a példaképeként tisztelt Görgeinek.

A cár személyes foglyaként életben maradó Görgei a stájerországi Klagenfurtban, kijelölt kényszer tartózkodási helyén értesült bajtársai kivégzéséről. 1850 áprilisában az is a tudomására jutott, hogy Leiningen beléje vetett hite, barátsága a fogságban sem ingott meg. A *Daily News* közölte az utóirattal együtt Leiningennek szeptember 27-én sógornőjéhez írott levelét. Testvére, Görgey István szerint az információ „keserédes” örömet jelentett számára.⁴² Szembesülhetett barátjának a hozzá való ragaszkodásával akkor, amikor sokan mások az ország elárulójának s bajtársai hóhérekre adójának tekintették. A vádak ellenére Görgei mindvégig kitartott a fegyverletétel szükségessége mellett. 1862. szeptember 26-án ezt írta ezzel kapcsolatban egyik vádolójának: „Az egyes személyek életét (nem inkább mint enmagamét) szemlátomást fenyegető veszély azon pillanatban nem folyhatott be eldöntőleg elhatározásaimra – habár ezen férfiakat a rendíthetetlen hűség és ragaszkodás köteléke fűzte egybe vélem.” Ha előre láthatta volna a maga és bajtársai sorsát, „akkor én a fegyverletételt mégis megkísérlettem volna – csakhogy akkor boldogtalan barátaim közreműködése nélkül tevém vala azt”.⁴³

Görgei egészen magas életkort élt meg, kilencvennyolc évesen 1916-ban hunyt el. Barátjának emléke végigkísérte hosszú életét. Késő öregkorában, 1898-ban barátja özvegyét, Sisány Elizát is megismerhette. A második férje, Bethlen János gróf halála után ismét megözvegyült asszony utolsó nyarát Visegrádon töltötte, ahol Görgei Artúr többször is meglátogatta. E kései találkozás is barátját idézte fel az idős férfiban.⁴⁴

⁴⁰ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 114., 151–152., 154.

⁴¹ Katona: *Aradi vértanúk*, I. 219.

⁴² id. Görgey István: *Görgey Arthur a száműzetésben 1849–1867*. Budapest, 1918. 82.

⁴³ Görgei Arthur: *Gazdátlan levelek*. Pest, 1867. 21–22.

⁴⁴ *Vasárnapi Újság*, 1898. november 6. 45. szám (Halálózások)

JÓZSEF HAJAGOS

“I can’t lose my trust in him...” – the relationship between generals Artúr Görgei and Count Karl Leiningen-Westerburg during the Hungarian War of Independence of 1848–49

Conflicts between the military leaders of the War of Independence of 1848-49 were quite common. However, 31-year-old Artúr Görgei and 30-year-old Count Karl Leiningen-Westerburg formed a close friendship. They first met on 26 March 1849 at Poroszló, and despite their different backgrounds, Görgei made a good first impression on Leiningen.

Görgei came from a gentry family, while Leiningen was the son of German aristocrats. Both of their immediate families had financial difficulties, and career as a military officer was a possible way to break out of this situation. However, Görgei left the military as a lieutenant in 1845, and first he started studying chemistry, then he became the manager of the domains of one of his aunts. Leiningen, who was an enthusiast of German national ideas, got married in 1844 and became a landowner in Hungary through his wife, Eliz Sissány. He wanted to retire to his lands and planned to leave the Habsburg military as a captain in 1848.

The Revolution of 1848 and the war of self-defense following it changed both of their lives. Görgei began his service in the Hungarian Revolutionary Army as a captain in June 1848. His career advanced quickly, from November 1848 he was one of the most important leaders of the Hungarian army as a general. At the time of their first encounter, he was the commander of the VII Corps. Leiningen only volunteered to the Hungarian Minister of War in October 1848 because of the Serbian rebellion threatening his wife’s lands in Délvidék. He fought valiantly in the battles in Délvidék, even though he was treated with distrust. When he met Görgei he was a lieutenant colonel and one of the brigadiers of the III Corps.

At the end of March 1849, Görgei was appointed temporary main commander of the Hungarian main army. Under his command, the Hungarian forces drove out the Austrians from the country in April, and in May they even managed to retake Buda. Görgei was the main commander, while Leiningen was one of the most successful and valiant sub-commanders of the the successful counterattack. Their shared victories increased the two soldiers’ respect for each other, and their relationship evolved into friendship. They did all they could during the less successful summer campaign as well. On 20 June Leiningen assumed command of the III Corps, which consisted of excellent units, and he was soon promoted to the rank of major general. Leiningen considered Görgei his role model and identified with his political and military views. Görgei could always count on Leiningen’s support, even in the most difficult times. After the surrender to the Russians on 13 August, the Tsar could only secure the life of Görgei. The generals and officers handed over to the Austrians were court-martialed. Despite the accusations against Görgei Leiningen did not lose faith in his friends until his execution on 6 October.